

CAPVT II.

DE
IVRIBVS TRANQVILLITATEM
INTERNAM REIPVBLICÆ
RESPICIENTIBVS.

§. I.

SI imperans rempublicam a vi externa defendere debet, multo magis eidem incumbit, eandem præstare securam & incolumem a vi interna, (p) statui ciuili admodum ini-

propter horum læsionem bellum mouere & totam rempubl. in ambiguum vocare discrimen periculosum, ne dicam iniquum videbatur, expeditior modus cogendi gentem inquam introduci & exerceri cœpit, qui tamen non raro ad bellum ipsum ansam dare solet.

p) Supra dictum est, statum reipublicæ in vnione subditorum arctissima fundari. Quando hæc patitur, vel plane dissoluitur, corpus ciuile ruinam minatur, cum per vim internam consumatur, & præterea a vi externa salua & incolumis præstari non possit. Quoties enim ciuitas, vt philosophatur C. Claudius apud DION. HALICARN. lib. XI. concors bellum suscipit, & idem omnibus, tam illis, qui imperant, quam illis, qui parent, utile videtur, omnes alacriter mala subeunt, nec vllam laborem aut periculum refugiunt. Quoties vero intestino malo laborans priusquam res domesticas componat, bella externa suscepit, & multitudini in mentem venit, se non pro suis bonis mala passuram, sed vt aliorum imperium in se magis confirmet: ipsi vero duces cogitant, suas copias non minus quam hostiles sibi inimicis fore, cetera quoque laborant, & quæuis manus istiusmodi exercitus facile debellare & delere potest. Vt plurimum hostes inde aniam arripiunt, inuadendi rempublicam,

inimica, & quæ rempublicam longe acerbius quam externa affligere solet. (q)

§. II. Obligatio hæc imperanti suggerit media ad finem facientia, quibus vel præca-

si animaduertunt, illam internis conflictari malis. Cum ob tyrannidem Decemuirorum & imprimis Appii Claudii maior pars reip. ægra esset, Sabini & Æquii bellum intulerunt Romanis. Illi enim, ait C. Claudius apud DION. HALICARN. cit. l. cum audierint, iam pridem nostram rempublicam fluctibus & tempestatibus agitari & laborare, & plebem patriciosque a republ. præsidibus animo alieno esse, existimarunt, si quod externum bellum vobis præter mala intestina inferretur, & magistratus vellent copias educere ad agri propugnationem, eos neque habituros omnes ciues ad militare sacramentum promptos, vt antea, quod magistratus odio prosequuntur, nec duces pœnis lege statutis in contumaces vsuros, veritos, ne quod grauius malum faciant. Eos vero, qui obtemperarint, & arma ceperint, aut si-gna deserturos, aut si permaneant, rem in præliis ingnauiter dedita opera gesturos, quorum nihil sperarunt, quod non sit verisimile. Quæ cum ita sint, ratio dicitur, firmandam esse rempublicam, non armis modo neque aduersus hostem, sed quod multo maius, multoque asperius, bonis pacis artibus, quibus vnio illa interna conseruatur, & fulcitur. SALVSTIVS orat. I. de republ. ord. c. I. n. 7.

¶ Oritur illa calamitas publica a vi interna, seu ipsi subditis, Reipublicæ incolumitati insidiantibus, quales morbi interni eo magis metuendi sunt, quoniam constat, homines ad turbas mouendas esse pronos & procliuēs, ad parendum vero & statum ciuilem latis ineptos, vti supra Lib. I. c. I. p. 131. demonstratum. De Hispanis IVSTINVS lib. XLIV. c. 2. Hispani bellum quam otium malant, si extraneus deest, domi ho-

cavet, ne talia mala erumpant, vel si iam eruperint, vt mature exstinguantur, & ciuitas ad pacem reducatur. (r)

§. III. Quoad prius membrum ius competit

flem querunt. Imo hoc vitium magnarum ciuitatum esse LIVIUS Lib. XXX. c. 44. hisce verbis prodit *Nulla magna ciuitas diu quiescere potest, si foris hostem non habet, domi inuenit, vt præualida corpora ab externis causis tuta videntur, sed suis ipsa viribus onerantur.* Ipsum vastissimum corpus imperii Rom. magis sub hoste interno quam externo cecidit. Et ad occasum ab ortu solis omnia domita armis parebant, fuere tamen ciues, qui se remque publicam obstinatis animis perditum irent, vt ait SALVST. de bell. Catil. c. 36. Comparant alias eruditi rempublicam cum corpore humano, vt HOBBSIUS facit, quod pati potest a vi externa, & internis nonnunquam, imo vt plurimum, affligitur malis, quæ eo grauiora sunt, quo magis destructionem corporis secum trahere possunt. Ad hæc mala auertenda regulæ tum prudentiæ politicae, in politicis tractandæ, tum iuris publici universalis, hic excutiendæ, faciunt.

- 7) In corpore humano conseruando itidem hæc duo attenduntur, & sic quoque in corpore ciuili. Sicuti in pace de bello cogitandum, & ad futura pericula quis semper instructus esse debet; ita ad præcauendas omnes turbas talis ordo in republica seruandus, quo turbatoribus omnes viæ præcludantur, aliquid molliendi contra rempublicam. Nouit homo, corpus, quod sustinet, esse languidum, morbis obnoxium: nouit etiam imperans, corpus ciuile, quod sustinet suo imperio, esse corruptum; hinc quæ contra mala metuenda adhiberi debeant remedia, sollicitè indagare debet. Cum vero interna reipublicæ quies in concordia subditorum consistat, hæc vero per calu-

tit imperanti, mediis sanæ rationi conuenientibus subditos constringendi, & potentiam eorum muniendi, (s) ne quid audere possit

ram iustitiæ obtineatur, studium eius ante omnia excolendum est imperanti, quippe quæ *ciuium concordiam alit* & *conseruat*, vt ait DION. HALICARN. lib. II. in f.

s) Frustra de remediis contra morbos quæstio instituitur, nisi fontes morborum fuerunt detecti. *Causæ morborum ciuiliū* sunt infinitæ, quas indagare debebant hi, qui *prudenciam ciuilem* tractant. Sed plerique hanc doctrinam vel plane omiserunt, vel satis frigide tractarunt, quia materiis plane alienis tractatus suos impleuerunt, proprias neglexerunt, in quo tamen HERTIVS ceteris omnibus exemplo contrario præiuit, ostendens in *elem. prud. ciuil.*, potissimam partem huius doctrinæ consistere in eruendis *morboreum ciuiliū* causis, & suggerendis *remediis* sufficientibus. Vt rem in compendio complectar, malum internum statui publico imminet vel a *nimia paucorum autoritate & potentia*, vel a *nimia plebis libertate*. Priori casu, si præsertim sub se militem habent, nihil non tentare possunt contra statum publicum, præsertim cum *potentia* vel *autoritas* in occulto latere, & sub specie *pietatis* vel *virtutis* sese publico commendare possit, (quod optime illustrat FÖRSTNER ad Tacit P. I. p. 148. seqq.) postea tamen erumpit in flammam, toti reipubl. ruinam minantem. Deplo rant adhuc plurima regna imprudentiam maiorum, qua clero tantam vbiuis autoritatem & potentiam indulsērunt, quam suppressendi ius fasque fuisset. Quantæ strages, quantæ turbæ in rebus publicis inde ortæ! Est quippe plebs ita comparata ex iudicio CVRTII, vt ubi semel superstitione capta est, plus pareat vatibus, quam ducibus. Atque ex hisce malis metuendis plura iura imperanti adscribenda, præsertim quoad *sacra*, quæ alias

possint contra *statum publicum*, vel alio modo *republicam* reformandi. (t)

§. IV. *Ius reformandi rempublicam* ut ut imperanti proprium sit, tamen pro statu diuerso *reipublicæ* illis quoque committi solet & po-

eidem tribuenda non erant, ut suo loco videbimus. Posteriori casu, ubi *nimia populi libertas* adest, multum patitur *respubl.* a *factionibus*, quibus ordinarie *populares* *republicæ* sunt *obnoxia*, maxime si *licentia concionum* *publicarum* accedit, quæ imprudentem plebem ad quæuis facinora sollicitant. Non inepte *reip. R.* iacturam CICERO orat. pro L. Flacco p. m. 500. inde deducit *aiens*: *Ulla vetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc vno malo concidit, libertate immoderata ac licentia concionum.* Restringenda ergo est *nimia* *subditorum* *autoritas* & *libertas*, sed legitimis modis & mediis.

t) *Modum reformandi civitatem* *regulæ* *politice* suggerunt: *ius ipsum* ex hac doctrina petendum. Cui enim totius *reipubl.* *salus* commissa est, circa *reformationem* quoque sollicitus esse debet, siue per se, siue per alios illam expediat, exemplo *reip. Athenientis*, quæ *Solone* constituit *reipubl. reformatorem*, quæ periculosissime laborabat. Idem *ius* affectabat *Lycurgus*, sed magis *vi*, quam *iure* moribus corruptam *Spartam* reformavit, cum *ius reformandi* ipsi haud demandatum fuerit. Plenius de utroque exemplo agit HUBER. de iur. civit. lib. 3. S. 3. c. 4. Impudentius autem & maiori cum specie *iuris* nemo hactenus *ius reformandi* *respublicas* affectavit, quam *præsul Romanus*, ex *uniuersali* cura circa *ecclesias*, & cum *respublicas* quoque ad *ecclesias* traxerit, has quoque pedo subesse iudicavit. Verum *res* *inuertenda* est. Sunt *ecclesiæ* in *republica*, non contra. Clericorum est, principem admonere de *reformatione* *instituenta*, non *ius reformandi* *reipubl.* sibi tribuere.

potest, quibus totius prouinciæ cura & administratio concredita est. (u)

§. V. Ita tamen *ius reformandi exercendum* est, (I) quatenus absque maioris mali metu fieri, & status reipublicæ illibatus seruari potest; alioquin non inique imperans quædam reipubl. incommoda & mala tolerat, (x) ne totum corpus interitui exponat.

§. VI.

u) In statibus *popularibus* hoc ut plurimum accidit. Solon ex decreto Atheniensium *ius reformandi* exercuit, vti ad §. *antec.* dictum est. Simile *ius illis* concessum erat, quibus apud Romanos prouinciæ demandatæ erant. Prouocat huc CICERO *lib. IV. ad Attic. epist. I. aiens: Appius ad me ex itinere bis terue* ὑπομεψιμῆρας *litteras miserat, quod quædam a se constituta rescinderem. Vt si medicus, cum ægrotus alii medico traditus sit, irasci velit ei medico, qui sibi successerit, si, quæ ipse in curando constituerit, mutet ille: sic Appius cum ἐξ ἀφαιρέσεως prouinciã curarit, sanguinem miserit, quicquid potuit, detraxerit, mihi tradiderit eneclã: προσανατριψόμενος eam a me non libenter videt, sed modo successerit, modo gratias agit. Nihil enim a me fit cum vlla illius contumelia, tantummodo dissimilitudo offendit hominem* &c. Hinc consuetæ formulæ apud Romanos, quando magistratui *rempubl.* commendabant: *videret, ne quid reipubl. detrimenti caperet*: (quæ formula tamen vltimæ necessitatis tantum habita est, LIVIO teste *lib. III. c. 4. in f.*) *ageret vti e reipubl. fideque sua esse videbitur: faceret, quod reipubl. expedire iudicasset.* BRISSON. *de solenn. pop. R. verb. lib. 2. p. 212. seqq.*

x) Sæpe iniqua sunt toleranda, si absque iactura reipubl. insigni reformari nequeunt, quod exemplis illustrat CICERO *lib. II. ad Attic. epist. I.* vbi simul imprudentiam Catonis, omnia exacte & seuerè in statu turbido

expedire conantis, notat. Cariolano, cui optimo, & de salute reipubl. admodum sollicito, nihil magis obfuit, quam minus accurata & seuera iuris obseruantia. Cum enim plebeis mediocriter cedere debuisset, eorumque cupiditatibus aliquid indulgere, & inter eos principem obtinere locum, id facere noluit, sed quod contrares omnes iniustas diceret, odium sibi contraxit, & ab iis expulsus est. **DI-ON. HALICARNASS. lib. VIII.** Inde postea tot mala reipubl. affligerunt. Equidem, quod miror, ipse **CICERO lib. III. de LI.**, omnia tentanda vult, nec, an aliquid obtineri possit, laborandum esse. Ita etiam ille: *Ista sententia maxime & fallit imperitor, & obest sepiissime reipublicæ, cum aliquid verum & rectum esse dicitur, sed obtineri, i. e. obfisti posse populo negatur.* Primum enim obfistitur, cum agitur seuerè: deinde opprimii in bona causa est melius quam male cedere. Ipse tamen antea *cit. epist. 1.* in Catone hoc notauerat, quod summa fide noceat interdum reipubl., & sententiam dicat tanquam in *Platonis πολιτεία* non tanquam in *Romuli face*. Concedo *nimiam* timiditatem abesse debere a reformandi studio. Si tamen simul imprudentia concurrat, & certissima reipubl. iactura, non reformatur respubl. sed deformatur. Quem admodum medici non raro in desperatis morbis vniue præcauent, ne malum latius serpat: ita quoque imperans in statu admodum corrupto ciuitatis non semper pronus esse debet, ad statum reipubl. in melius formandum, sed tunc id tantum videndum, ne moles reipubl. male coherens plane corruat. *Medici plus inter-dum quiete, quam mouendo atque agendo proficiunt,* ait **LIVIUS lib. XXII. c. 18. in f.** & in morbis nihil est magis periculosum quam immatura medicina, iudice **SENECA in consol. ad Heluid. c. 1.** Reprehendit hoc **LV-CANVS lib. III. in Sulla dictatore** ita canens:

*Dum nimis iam putrida membra rescindit,
Excessit medicina modum, nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere, manus periere nocentes,
Sed cum iam soli possent superesse nocentes.*

Plures in regno Poloniae sunt irregulares gubernandi

§. VI. (II.) Ipsa media, quibus reformatur status publicus, ita debent esse comparata, ne iuri publico vniuersali aduersentur, (y) alioquin Machiauellismum sapiunt

§. VII.

formæ, vnde tot mala reipublicæ imminet; sed omnes funditus extirpandi forent, si status in melius esset reformandus. Vtut itaque in statu corrupto finis *ciuilis pacis* non perfecte obtineatur, comparatiue tamen loquendo melius est, si aliquatenus obtineatur, quam si in totum per immaturam reformationem deficiat.

y) Consilia ad conseruandam reipublicam a politicis varia traduntur, quæ tamen sæpe à regulis inuicem recedunt, qualia detexit Noricorum decus **PELLERVS** in *Polit. scelerato*. Illa autem veram reformandi viam & salutem reipubl. continent, quæ (I.) a tramite *iustitiæ non abeunt*, quale erat consilium Themistoclis, de quo **CICERO** lib. III. de *Offic.* Themistocles, ait, post victoriam eius belli, quod cum Persis fuit, dixit in concione, se habere consilium reipubl. salutare; sed id sciri opus non esse: postulauit, vt aliquem populus daret, quicum communicaret. Datus est Aristides. Huic ille: classem Lacedæmoniorum, quæ subducta esset ad Cytheum, clari incendi posse, quo factò frangi Lacedæmoniorum opes necesse esset. Quod Aristides cum audisset, in concionem magna expectatione venit, dixitque, peratilis esse, quod Themistocles afferret, sed minime honestum. Itaque Athenienses, quod honestum non esset, id ne utile quidem putauerunt, totamque eam rem, quam ne audierant quidem, repudiarunt. Recte **TACITVS** lib. IV. *histor. censei*: sola bona, quæ honesta: mala tantum, quæ turpia. De **CYRO XENOPH.** in *Cyropæd.* lib. VIII. p. m. 207. lit. c. similia docet inquiring: quamobrem despiciens, quo ab iis quoque tutus esset, arma quidem illis adimi, & reddi ad bellum ineditos, minime probauit: quod esse illud & cum iniuria, & cum imperii euersione coniunctum du-

ceret. Rursus eos non admittere, ac palam declarare,
 quod fidem eis non haberet, id belli arbitratur esse initi-
 um. Itaque hoc unum istorum omnium loco iudicabat, &
 optimum esse ad securitatem suam & honestissimum, si præ-
 stantissimos illos sibi redderet amiciores, quam inter se ipsos
 essent. (II) Quæ constantem & durabilem reipublicæ
 afferunt pacem & tranquillitatem. Gallia, quæ antea
 imperio Romano terrorem incusserat, tandem subacta;
 aut nihilominus inquieta erat & variis agitabatur moti-
 bus. Unde existimabat CICERO de provinciæ provinc. proconsul.
 illam sempiternis vinculis esse adstringendam: *impolita*
enim res, ait, & acerba si erunt reliqua, quanquam sunt
 abscissa, tamen efferent se aliquando, & ad renouandum
 bellum reuirefcent. (III) Denique hæc quoque ratio
 sanandæ reipublicæ est, quæ præsentî accommodata est
 statui. Notat CICERO lib. II. ad Att. epist. 1. Cato-
 nem, quod, optimo animo utens & summa fide, noceat
 interdum reip. Dicit enim tanquam in Platenis *podarista*
 non tanquam in Romuli face sententiam. Aliæ rationes
 in republ. agra, aliæ in sana adhibendæ. Eadem fere
 fata habuit *intempestiua sapientia* Musonii Rufi, qua se-
 ditiosum militem ad officium reducere tentauit, de quo
 ita TACITVS lib. III. *histor.* Miscuerat se legatis Muso-
 nius Rufus equestris ordinis, studium philosophiæ & pla-
 cita Stoicorum emulatus: ceptabatque permixtus manipu-
 lis, bona pacis & belli discrimina differens, armatos mo-
 nere. Id plerisque lullibrio; pluribus tædio: nec deerant,
 qui propellerent, proculcarentque, ni admonitus mode-
 stissimus cuiusque & aliis minitantibus, omisisset *intempesti-*
uam sapientiam. Breuiter, ad consilium de republica dan-
 dum, caput est, nosse rempublicam ut ait CICERO lib.
 II. de orat. p. 249. & sicuti non semper idem status re-
 rum, ita quoque consilia ad præsentem rerum faciem di-
 recta esse debere ratio suadet. Optime, ait DION. HA-
 LICARNA s. lib. X., administratur ciuitas, quæ se
 pro rerum statu fortunæ accommodat, & optimus consilia-
 rius ille est, qui non priuatis inimicitiiis impulsus aut gra-
 tia adductus, sed publica utilitate commotus suam sententi-
 am

§. VII. Quo posito nullum ius imperanti competit e medio remouendi eos, (z) quos sibi & reipublicæ suspectos credit, cum aduersus metum incertum saniora adsint consilia.

§. VIII. Multo minus supra dicta obligatio imperanti ius tribuere potest, exercendi *Ostracismum*, (a) exemplo Atheniensium, qui suspectos reipublicæ exilio mulctabant.

§. IX.

am dicit. Huiusmodi consilia sana si negliguntur, respublica ex interna sua peste, qua laborat, consumitur. Sicut enim rubigo, (vt eleganter ait POLYB. *histor. lib. VI. n. s.*) ferro, cossi & teredines lieno congenita pestes insunt, adeo vt quamuis nihil extrinsecus illa laeserit, per ea tamen, quæ cum ipsis sunt nata, intereant: sic etiam natura legibus simul cum singulis rerumpubl. formis nascitur aliquod vitium quod assidue illas comitatur &c. id quod in seqq. declarat.

- 2) Hoc scelestissimo medio vsus est Alexander M. de quo IUSTINVS *lib. XI. c. s.* ita: „Proficiscens ad bellum „Perficum omnes noueræ suæ cognatos, quos Philip- „pus in excelsoiorem dignitatis locum prouehens impe- „riis præfecerat, interfecit, sed nec suis, qui apti re- „gno videbantur, pepercit, ne qua materia seditionis „procul se agente, in Macedonia remaneret.
- a) OSTRACISMVS, dictus ab *Ostraco*, e, testula, cui nomen eius, qui eiiciendus erat, inscribentur, apud Athenienses in vsu fuit, ad instar medicinæ adhibitus, cuius ope ad expurgandam ciuitatem constituto tempore populus uti solebat; nam ei exilium indicebatur, qui ceteros gloria, diuitiis, existimatione superaret, vt ait PLEVTARCH. in *Nic. vita*. Cum vero talis non ob delictum, sed magis ob virtutem suam eiiceretur, bona non publicabantur, quo exiliū genere præstantissimi viri affecti

§. IX. Equidem qui dominatum defendunt aut illimitatam populi licentiam, non possunt non hunc modum defendere; (b) attamen constat, hoc modo optime meritos de republica, publicis decorandos præmiis, ob meritum incertum indignissime haberi, & insonites puniri, quin quod in horum *electione* sæpe plus damni capere possit respubl. quam si eosdem ex merito fouerit.

§. X.

ficti sunt contra meritum, vt Themistocles, Cimon, Thucidides, Alcibiades, Aristides, & alii, vtpote quos plebs ob *autoritatem* & *virtutem* nimis reipubl. suæ suspectos habebat. De origine eius vid. tom. 9. *obs. Hall. 3. §. 8.*

- b) Obiiciunt: rationes *utilitatis publicæ* ita postulasse, vt reipubl. suspecti eicerentur: trahere omne magnum exemplum aliquid ex iniquitate, quod contra singulos utilitate publica compensetur. Ast hoc modo quæcumque facta iniqua sub prætextu *utilitatis publicæ* abscondi & excusari possent. Alia sine dubio mitiora media excogitari potuissent, infringendi horum *autoritatem* & *potentiam*, quam vt ita indignissime habiti fuerint, ac iniquum est, malo afficere ciues, qui præmiis decorandi sunt; denique qui indignissime patria pelluntur, sæpe plus possunt eandem affligere, vbi absunt, quam vbi præsentibus remansissent. Plus nocuit quam profuit eictio Cariolani Romanis, qui Volscos contra Romanos excitauit, iisque insignem cladem attulit, teste DION. HALICARNASSEO *lib. VIII.* Neque obstat, quod *Ostracismus* pœna non fuerit, vt diserte fatetur DIODORVS SICVLVS *XI. 55.* vel vt PLVTARCHVS loquitur in *vita Aristid.* non improbitatis pœna erat *Ostracismus* sed honestum nomen impositum rei erat, nimia potentie imminutio, eratque inuidia lenimen tolerabile. Sufficit

§. X. Nec iniquitas remouetur hac ratione, quod *equalitatem* inter ciues republica hoc modo conseruauerit, (c) quæ & aliis legitimis modis conseruari potest. Multo minus admittendum, ostracismum fuisse *malum* (d) *necessarium*; nam talis necessitas *fingitur*, non *probat*ur.

§. XI. Sunt autem alia media iusta & æquissima, & magis tuta, (e) quibus huiusmodi-

ficit enim, quod fuerit insignis *afflictio*, quam ille a republica sustinebat, qui insignia merita in eandem contulerat.

c) Nulla potest popularis dari ciuitas, in qua omnimoda adsit *equalitas* inter ciues, neque vnus vel alterius *inæqualitas* statim noxia dici potest reipublicæ; modo caueatur, ne administratio reipublicæ tali committatur, quo casu nihil adeo metuendum est. Deinde addunt experientiam testari, ex vnus potentia seditiones ortas fuisse, adeoque mature eam infringendam esse, vt securitas publica conseruetur. Verum & tales seditiones aliis præcaveri potuere mediis, ostenduntque talia exempla illud tantum, caute in republica potentiam vnus esse infringendam.

d) Imo quidam nequidem *malum* hic admittunt, quod haud dici possit *malum*, extra patriam viuere. Quod si ita est, cur exilia & relegationes ad pœnas referimus? Hoc largior, eum nullum sentire malum, qui *sponte* extra patriam uiuit; at qui viuere extra illam *cogitur*, qui e patria eicitur, non potest non affligi. Neque obstat, quod hæc eiection non infamauerit; nam etiam, qui a latronibus multis afficitur vulneribus, non notatur infamia, & tamen indignissimo affectus malo dici recte potest.

e) Plura excogitata sunt consilia a politicis, quæ refe-

modi potentiorum subditorum autoritas infringi potest, quæ inprimis ad scholas politicorum spectant.

§. XII. Præterea quoque (III) in exercitio iuris reformandi causæ morborum (f) standæ sunt. Causa morbi interni potissimum est ex vitio status, per leges publicas male adornati. (g) Neutiquam vero impe-

ran-

tuntura FÖRSTNERO in not. ad Tacit. p. 153. seqq. & in tom. 9. obs. Hall. 3. §. 19. seqq.

- f) Optime CICERO lib. III. Tuscul. quæst. ut medici causam morbi inuenta curationem esse inuentam putant: sic causa ægritudinis reperta medendi facultatem reperiemus.
- g) Vitii status potissimum ex ipsis institutis publicis defumuntur, quando leges fundamentales reipubl. ita sunt comparatæ, ut non possint non subditos disponere ad turbas, renitentiam inter eos, qui regimini præsent, producere, & præterea id operari, ut negotia publica, maxime, quæ securitatem internam respiciunt, segniter & difficulter expediri queant. Nihilominus tamen imperans obligatur illis, cum quibus pactus est, veluti statibus provincialibus, & his inuis nihil contra pacta hæc audere potest. Sunt qui instant, imperantem eiusmodi legibus fundamentalibus, reipubl. aduersis, stringi non posse, quippe cui antiquior esse debeat salus totius corporis, quæ in facili expeditione negotiorum publicorum & tranquillitate interna, mutuaque harmonia consistit. Ast regero: a) pacta huiusmodi non esse absolute iniqua, sed aliquatenus reipublicæ incommoda, interim nihilominus obligatoria: b) antequam imperium acciperetur, cogitandum fuerat, vitum eiusmodi conditionibus esset accipiendum; ast ubi temet conditiones & pacta placuerunt, postea displicere nequeunt: c) vitius est præterenti statui reipublicæ, pacta talia ter-

uare,

ranti ius concedimus, sub prætextu melioris status introducendi, leges fundamentales, quibus ipse ligatur, dissoluendi & annullandi, atque alium statum adorandi, nisi fiat consensu eorum, quorum interest.

§. XIII. Aliud dicendum arbitror de illis promissionibus, quæ euidenter iuri naturæ repugnant, & sic nullam producere possunt obligationem. (h)

§. XIV. Deinde morbi interni ciuitatum etiam oriuntur ex subditorum moribus deprauatis. Ad hos itaque, quantum fieri potest, emendandos summam imperans adhibere de-

uare, quam, rescissis pactis, nouum uelle introducere statum, quod certe non in publicam utilitatem, sed contra eam vergeret, cum inde prima occasio ad bellacitiam, renitentiam, seditionem & tandem anarchyam nasci soleat.

*) Refero huc licentiam duellorum, quæ olim in Germania in ius abierat, adeo ut certis legibus publicis circumscriberentur, & ad causarum decisiones adhiberentur, indeque olim nota fuere die *Kampfrechte vnd Kampffgerichte* vid. MAVRIT. de Duell. §. 29. RACHEL. de duell. De horum iniquitate plenius agitur tom. 9. obseru. Hall. 5. §. 11. seqq. Quis uero assereret, principem constringi sua promissione, ne hunc morem impium tollerét? Interim hoc non nego, summa prouidentia opus esse in tollendis abusibus, uti ad §. V. iam monitum est, cum mala inueterata difficulter eradicari soleant, quod historia de existipanda licentia duellorum ostendit.

debet curam, (i) & hunc in finem iura varia ipsi competunt infra discutienda.

§. XV. Hoc ipso tamen imperanti haud competit ius extirpandi funditus hanc vel illam sectam, (k) quæ in conceptibus intellectualibus ab allis differt, ceteroquin mores satis probos præ se fert; talis enim extirpatio ad pacem internam conseruandam nihil facit.

§. XVI.

z) Hoc impetrabit imperans, (a) si paci studeat, cum tempore belli subditorum mores magis deprauentur. Ita Augustus, deuictis omnibus & paccatis gentibus, conuersus ad pacem pronum in omnia mala & in luxuriam suens seculum grauidis seuerisque legibus multis coercuit. FLORVS lib. IV. c. 12. (B) si a summis in republica vitis incipiat, quippe a quibus luxus, magnificentia aliaque vitia in republ. redundant, quosque alii gregatim sequi solent. Quæcumque autem mutatio morum in his extiterit, eadem quoque in populo sequetur. Hoc supposito CICERO lib. III. d. LL. satis recte iudicat iniquiens: Ego nobilium vita victuque mutato mores mutari ciuitatum puto. Quo perniciosius de republica merentur vitiosi principes, quod non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundant in ciuitatem: neque solum obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt, plusque exemplo, quam peccato nocent. (γ) Si ipse imperans optimo exemplo subditis præeat, quod cap. seq. §. III. plenius illustrabitur

k) Romanæ ecclesiæ sectatores non tantum ius concedunt imperanti, sed eum quoque obligatum esse volunt ad extirpandos hereticos, quasi absque horum extirpatione quies interna non possit haberi: quod exemplo lanienæ Parisiensis probant. Non nego, propter diuersitatem religionum interna odia & dissidia in republica esse orta; sed autores harum turbarum plerumque fuisse Clerici

§. XVI. Et cum doctrina & scriptis nefariis animi subditorum ad pessima quæque contra rempublicam molienda possint præparari, (1) ius competit imperanti, libertatem

ta-

dominantes, e quorum re fuit, dissentientes suspectos facere, & omnium odium in eos excitare quo semel excitato, plebs incauta sub specie pietatis turbas mouere potest. Proinde in eiusmodi casibus interna iniquitas ex diuersitate religionis non oritur, sed potius a clero dominante, atque adeo hic constringendus, & ciues ad mutuatam tolerantiam assuefaciendi, quod facile fieri potest, vbi auctores turbarum satis domiti fuere. conf. *infr. c. X. §. 5.*

2) Inepta plebs destituitur iudicio discretiuo, & falsa doctrina facile decipi potest, qua si semel mens imbuta fuerit, non iniuste se tumultus mouisse credit. At in *hypothesi*, quænam tales *seditiosæ sententiæ* sint, non semper satis determinari potest. Quo magis imperans ad dominatum inclinatur, eo minor plerumque dicendi licentia, cum verba quæcunque captentur, & in interitum loquentis explicantur. Ast benignitas imperantium raram illam felicitatem operatur, *vt sentire quæ velis, & quæ sentias, dicere liceat*, vt ait TACITVS *lib. I. histor. c. 1.* Similiter qui dissentientium opiniones impugnant, non raro dilabuntur ad hanc rationem, clamantes, doctrinam hanc esse *ineptam, seditiosam, & reipublica maxime contrariam*, vti supra exemplum vidimus de *hypothesi*, quod *Marellas non sit immediate a Deo*. Catalogum *seditiosarum opinionum* collegit HOBES *de ciue c. XII.* sed saepe fallitur. Sic in §. 1. c. 12. ad *seditiosam sententiam* refert, *iudicacionem boni & mali ad singulos pertinere*. Ast confudit varios & diuersos respectus, *iusti & honesti & licentiæ externæ*, id quod ab aliis iam notatum est. Potest imperans in republ. sua determinare, quid effectum exter-

lem restringendi & prohibendi, ne *feditiose*
spargantur *doctrinae*.

§. XVII.

num iuris habere debeat nec ne? *sed naturam rei no-*
ralem, quam ex norma diuina habet, mutare nequit,
atque de hac etiam licite iudicant singuli, & nos iudi-
camus in Academiis. Porro ad *feditiosas* opiniones in
§. 2. refert, *non esse obediendum imperanti iniqua impe-*
ranti, quia scilicet credit, omnem actum a principe esse
iustum, quatenus iustus est. Hoc concedi potest quoad
forum externum & effectum iuris. Quid itaque, si
quis iubeatur ab imperante, incestum cum matre com-
mittere? Deum aut Christum abnegare? Ergo Aposto-
li *feditiosam* opinionem fouerunt, docentes, Deo esse
magis obediendum quam hominibus? Magis *fobrie* phi-
losophatur Lycortas praetor apud LIVIVM lib. 39. c. 38.
aiens: *Veremur vos Romani, & si ita vultis, etiam ti-*
memus, sed plus veremur & timemus Deos immortales.
In §. 6. impie ad *feditiosas* opiniones refert, *fidem &*
sanctitatem non studio & ratione naturali acquiri, sed
semper supernaturaliter hominibus infundi & inspirari.
Agnouit hic quosdam abusus committi, sed eo ipso
non debebat alterum eligere extremum. S. Scriptura
in infinitis locis satis docet: *fidem esse opus Dei, adeoque*
viribus naturalibus acquiri non posse. Similes senten-
tia *feditiosae* & reipublicae aduersariae passim a gentilibus
Christianis obiecta sunt, de quibus videatur Dn. BV-
DEVS *diff. de concord. relig. Christ. stat. ciu. c. 2*. Post-
quam vero hodie religio Christiana in varias scissas est
sectas, & ita a vera doctrina Saluatoris nostri recessit,
negari utique nequit, in his vel illis sectis talia dogma-
ta, salutis reipublicae aduersantia, deprehendi. Praeter-
tim Romanensium doctrina tales hypotheses fovet,
veluti, quod fas sit principem, quem eruditi pro ty-
ranno habent, interficiendi: quod imperantes sub sint
potestati pontificis: quod clerici a potestate seculari ex-
empti sint: quod pontifex possit subditos absolueret a

§. XVII. Inprimis nullæ sunt tolerandæ factiones (m) in ciuitate, sed maturis consiliis mox illis occurrendum.

§. XVIII.

vinculo subiectionis &c. Docent omnium seculorum historia, quantas turbas hæ similesue seditiosæ doctrinæ in rebus publicis dederint, postquam in praxin deductæ sunt. Anabaptistarum & Quackerorum opiniones, an & quatenus *seditiosæ* dici mereantur, ex professo excussit DN. BVDD. *cit. l. cap. VI.* Propius ad seditiosas opiniones referri debet WILHELMI ROSAÏ impius liber *de autoritate reip. christiana in reges impios & hæreticos*, qui proinde anno 1594. Parisiis recte combustus est.

m) Apprime ad rem LIVIVS *lib. IV. hist. 9.* ait: *Factiones fuere, eruntque pluribus populis magis exitio, quam bella externa, quam fames morbiue, quaque alia in Deum iras, velut vltima publicorum malorum vertunt.* Principes Etruria de Romano populo non inepte iudicârunt, *eternas esse opes Romanas, nisi inter semetipsas seditiones seuiant, id vnum venenum, eam labem ciuitatibus opulenti reperiam, ut magna imperia mortalia essent.* LIVIVS *lib. II. c. 44.* & in genere de vulgi indole ex rei veritate ait TACITVS *lib. I. hist. Vulgus seditioibus & ambitioso imperio latum, per turbas & raptus facilius ad bellum ciuile impellitur, vti post Galbæ mortem apparuit.* Adfunt quidem exempla, quod aliquando imperantes factiones fouerint ad stabiliendam tyrannidem, de quibus vid. FORSTNERVS *ad Tacitum P. 1. p. 241.* verum hæc a iuris ratione aliena sunt, nec semper speratum effectum fortiuntur, quod exemplo suo satis luctuoso probatum dedit Carolus I. Rex Angliæ, Presbyterianis fauens contra Episcopales. Huiusmodi impetans infinitis ipse est obnoxius periculis, adeo vt recte CICERO *Philipp II.* dicat, *millies perire esse melius, quam in sua ciuitate sine armatorum presidio non posse viuere.* Exemplum optimum ipse præbet Otho imperator, post

§. XVIII. Quodsi tandem mala hæc publice erumpunt, & subditi turbas mouent contra rempublicam, oritur inde *crimen perduellionis*, eo grauius & seuerius puniendum, (n) quo magis reipublicæ & status publici *interna quies* turbatur.

§. XIX. Imo cum etiam inter ipsos subditos *peculiare aliquod vinculum ad mutuam pacem* repe-

quam cæde sese maculauerat, cum timeret, ut euenit *inclinatis ad suspicionem mentibus, timebatur*: sed imperium eius minus diuturnum erat. TACITVS lib. I. *histor.*

*) Apud plerosque populos durissimæ pœnæ in rebelles sunt constitutæ. Vestigium adhuc aliquod superest in *l. 5. C. ad L. Jul. Mai.* de cuius æquitate circumferuntur iudicia, de qua *infra c. VIII. §. 20.* Interest sane omnium imperantium, tale scelus puniri multo magis, si ad effectum perductum, & cæde imperantis infausta actum sit. Cum ex rebellione Othonis Galba esset occisus, plures quam CXX. libellos præmia exposcentium ob aliquam notabilem *illa die operam Vitellius postea inuenit, omnesque conquiri & interfici iussit, non honore Galbæ, sed tradito principibus more, munimentum ad præsens, in posterum vltionem.* TACITVS lib. I. *histor.* Hoc interim constat, sæpe populum adeo ad *motus ciuiles* esse pronum, vt non aliter quam grauissimis supplicis coerceri, & a seditionibus auocari queat, quo ipso imperans non transgreditur limites iustitiæ, qui alia ratione *tranquillitatem internam* conseruare nequit. Nonnunquam medios inter motus statim quidam ad supplicium rapiuntur, cessante omni processu, quem alias *regule iustitiæ* postulant, id quod fit non pœnæ *seminatione, sed periculi præueniendi causa*, vt dicitur in *l. 6. §. 2. de iniusto, rupt. & irrit. fact. testam.* Hinc non

reperiat, oritur inde ingens crimen, si coadunatis hominibus seipfos hostiliter inuadant, (o) quo ipso pax publica reipublicæ frangitur.

§. XX. Hinc recte imperantes diiudicationem horum criminum sibi soli vindicant, atque pœnæ determinationem referunt, (p) licet inferiori magistratui in omnibus reliquis delictis cognitionem reliquerint.

§. XXI.

non iniquum iudicatum fuit, singulis committere vindictam in eum, qui ad patriam delendam venit, adeo, ut liberi etiam sine scelere parentes interficere poterint, præmiis adhuc afficiendi. *l. 35. de relig.*

o) Crimen hoc in imperio nostro satis notum est, & non inepte *fracta pacis publicæ* vocatur. Turbata erat per licentiam diffidationum *quies publicæ*, ad quam reducendam tot semper fuit curæ imperatorum, quia non potest non ipsa salus reipublicæ periclitari, si impune tales diffidationes permittuntur, ac discordiæ civiles haud supprimuntur, quæ ad bellum & interitum viam aperiunt. Tempore belli cum Casare Rex Pharnaces magis discordiæ Romanorum fiducia quam virtutis suæ infesto in Cappadociam agnune ruebat. *F L O R. l. IV. c. 2. n. 62.*

p) Inter ICTOS adhuc hodie disputari videmus, annon etiam iudex inferior, qui merum imperium habet, possit cognoscere de *crimine læsæ maiestatis* seu *perduellionis*, cum de omni alio crimine cognoscere possit? quod non dixerim a) quia hoc crimen immediate concernit imperantem & statum publicum, nec β) huic negotio semper sufficere potest magistratus inferior, quia rebelles ut plurimum socios eiusdem criminis sibi adfiscunt, & propterea magis metuendi sunt. Accedit γ) quod hoc delictum *uniuersam* reipublicam con-

§. XXI. Dum itaque rebelles sub obsequium reducere imperans intendit, non utitur aduersus eos *iure belli* (q) proprie loquendo, sed potius *iure imperii*, & *iudicii*, quod in eos habet, & sic iustum suum in eos exercet *iudicium*.

§. XXII.

cernat, cuius defensio soli imperanti data est, non inferiori magistratui, cui tantum in certo districtu vindicatio criminum commissa est. Merito tamen praefides provinciarum excipio, quos *Pro-Reges* vocant, si praesentissimum periculum in mora sit.

q) Non potest bellum dari subditorum aduersus imperantem; sed ubi manu violenta eidem resistunt, eundemque ut hostem oppugnant, non tam *hostes*, quam *rebelles* existimandi. Equidem eadem vis illis quoque opponenda, quae alias opponi solet hosti in bello; at longe diuerso effectu, si *iura belli* intuemur, & a poenis civilibus distinguimus. Hostes ante captiuitatem fuere liberi, post captiuitatem referuntur non supplicio, sed subiectioni: hi redimuntur vel dimituntur; rebelles vero deprehensi propter delictum commissum supplicii acrioribus subiciuntur, nec *iura hostium* iisdem applicantur, quamuis potentia rebellium saepe differre poenam suadeat, ne *iure reuersionis* utantur. Deinde pax pangitur inter liberas gentes; aliquando rebellibus subditis itidem per generalem amnestiam gratiam imperans facit: aliquando etiam quaedam cum iis pacifcitur, ut eo citius ad obsequium suum redeant; sed haec pacta non tam *pacis* proprie dictae, quam *legum fundamentalium* rationem praeseferunt, quia nilominus subditi ad priorem statum redire, & se imperantis imperio rursus submittere debent. Interim talia pacta, si auerti possunt, non facile ineunda, ne rebelles videantur *iure* egisse, uti optime monet **SARCLAI** in *Argen. lib. III. c. 4.*, ubi Cleobolus
ita

§. XXII. Interim si imperans boni publici & quietis internæ reducendæ gratia in certa pacta & placita consenserit, ita vt hac ratione *pax interna* restituta fuerit, puto obligari imperantem (r) ad semel promissa seruanda.

§. XXIII.

ita loquentem ad Regem Siciliae inducit: *Fœdera, leges, pacta cum armato rebelli nec audi! Vnum sit penitentiae remedium, si supplicet, si supercilium ponat, si se & causam damnet. Lenitatis tuæ erit, sic composito indulgere, nisi perniciosè erraverit, aut in necessitatem distulerit penitentiae lavuam. Sed ignosce ea lege, vt aliquid ipsi in multam decedat &c.*

*) Non leues rationes dubitandi hic exfurgere possunt. Rebelles talia pacta & conditiones a principe extorserunt *per vim illicitam & iniustam* & inuicem promissiones de iure naturæ nullius momenti esse videntur. Neque enim a parte promittentis vtroneus adest consensus, neque, si adesset, a parte subditorum *acceptatio promissionis legitima* ostendi potest. Eo ipso, quo inique extorquent promissionem a suo principe, nullum habuere *ius accipiendi* promissionem. Ast enim vero rarissime in huiusmodi casibus absoluta & talis necessitas in imperante supponitur, ob quam necessario debuerit in tales consentire condiciones: integrum vt plurimum imperanti fuit non consentire, vi opposita rebelles coercere, atque ad officium reducere. Quamdiu itaque imperans fat virium habet, quas rebellibus opponere potest, tandiu pacta talia metu extorta dici nequeunt, cum omnino liberum eidem fuerit, pacta non inire, quæ tamen *pacis causa* inire, & aliquid de suo iure remittere maluit, quam tot ciuium sanguine tranquillitatem redimere publicam. Cum post secessionem seditiosam plebis senatus coactus esset consentire in creationem tribunorum, ab

§. XXIII. Sed etiam contingere potest, vt una vel altera prouincia imperanti resistat, nolitque plane ad officium suum redire, quo casu, ne pars sincera trahatur, dimittenda erit potius prouincia (s) quæ iugum excussit, quam vt tota respublica in periculum interitus totalis coniciatur.

§. XIV.

his vero postea multum detrimenti status publicus perciperet, non deerant, qui pacem cum plebe initam rescindendam iudicarent. Appius Claudius tamen contra sensit, aiens: *Autor sum vobis, vt quæcumque pacis causa gratificati estis, & concessistis plebi, ea quomodocumque rata seruetis, & nihil, quod fuerit concessum, irritum faciatis, non quasi illa sint honesta, & ex reipubl. dignitate, sed vt necessaria, & qua corrigi amplius nequeunt.* DION. HALICARN. lib. VII. Quod si tamen imperans a rebellibus ad tantas esset incitas redactus, vt vltius nec resistere, nec e manibus rebellium se liberare potuerit, non magis hoc in casu ad placita & pacta obligatus erit, quam si quis latroni aliquid ob metum mortis præsentem promissit. Conf. Dn. THOMAS *iurispr. diu. lib. II. c. 7. n. 73. seqq.*

§) Hæc res nullam difficultatem habet, si prouinciæ patrimoniales fuerint, quia sic alienatio imperanti aliaque dispositio denegari nequit. Interim si vel maxime omnis alienatio *lege fundamentali* imperanti adempta sit, idem tamen dicendum arbitror, cum hæc alienatio *necessaria*, non *voluntaria* fuerit, supposito casu, quod totius reipublicæ tranquillitas alia ratione reduci haud potuerit, quemadmodum hac ratione Hispani coacti fuerunt Belgium dimittere. Conseruatur hoc modo reliqua reipublicæ pars, & ita quod in conseruationem totius reipublicæ factum, legitime factum videri debet.

Ele-

§. XXIV. Dimisso semel populo, & libertati suæ restituto, iura gentium se in posterum in talem populum exferunt, cessante imperio, ad quod reuocandum nullum ius (t) amplius imperanti pristino competit.

C A P V T III.

DE

IVRE IMPERANTIVM DIRIGENDI ACTIONES SVBDI- TORVM PER LEGES.

§. I.

Interna reipublicæ quies inprimis promouetur per *leges optimas & prudentiæ ciuili conformes*; neque enim hoc magnum ex tot

Eleganter Nabarzanes apud CVRTIVM *lib. V. c. 9.*
Gubernator ubi naufragium timet, iactura quicquid seruari potest, redimit.

t) Obsat, quod provincia inique & iniuste se in libertatem vindicauerit, atque ita hoc pactum non videatur esse obligatorium. Enim vero iam antea responsum est, posse in principio adesse vitium ante pacta mutua, quod purgatur ex subsequente pacto & dimissione, neque violentiæ tanta inter gentes potest occurrere, quæ *absoluite* imperantem cogeret ad consentiendum in dimissionem, atque adeo regulæ de promissionibus metu extortis hic applicari nequeunt, quamdiu adhuc belli fortuna dubia, & facile in alteram quoque partem se inclinare potest.

u) Si